

A PUSZTULÁS PANOPTIKUMA

Márton László: *Lepkék a kalapon*. Három dráma. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987

*Cselekvésre bukkanni, bizony nehéz is!
Bár a fájdalomból fakad némi poézis,
és van fájdalom: a világ determinált,
mert pusztta történés, amit ember csinált.*

Az idén harmincesztendős Márton László az új magyar írónemzedék legnagyobb próza- és drámaírói ígérete s egyik legtehetségesebb, legvirtuózabb műfordítója. Első könyve, a *Nagy-budapesti Rév-üldözés* 1984-ben jelent meg a Magvető Könyvkiadó „új termés” sorozatában, és megkapta a legjobb első kötetért járó díjat. Az elbeszélés-gyűjteményt követő második könyv, az 1985-ben kiadott *Menedék* című beszély komoly elemző és értékelő kritikai fogadtatásban részesült.

A *Lepkék a kalapon* című drámatrilógia a szerző harmadik önálló kötete. Az ebben közölt darabok nem előzmény nélküliek Márton írói pályáján. 1981-ben a *Mozgó Világban* jelent meg *Avvaakuum* című játéka, 1985-ben pedig Zalaegerszegen a Magyar Dráma Nyílt Fóruma elnevezésű tanácskozáson megvitatták és bemutatták *A tagok szereinti szépség* című darabját.

A *Lepkék a kalapon* című kötet mindhárom darabja előzőleg már nyilvánosságot kapott. A *Kínkastélyt* 1987-ben az *Átváltozások* című drámaantológia közölte, s ez év tavaszán bemutatta a szolnoki Szigligeti Színház. A címadó darab korábban a *Színház* című folyóirat mellékleteként látott napvilágot, és 1987-ben a budapesti Radnóti Miklós Színház adták elő. Az *Achilles* pedig a zalaegerszegi Nyílt Fórum 1986-os programján szerepelt, akkor még *Achilles a scyrosi parton* címmel.

A kötet három drámája közös szemléletet, azonos észjárást képvisel. A romlás folyamatának és végállapotának mitológiai, színházi és uradalmi panoptikumát tárják elénk. Azét a romlásét, amely a nyolcvanas évek új magyar drámájának egyik legfontosabb témáját és világszemléletét jelenti. Ezek a művek – köztük Márton László drámái is – a leépülés, a degenerálódás végkifejletével szembesítenek, ami a darabok világának minden rétegében megmutatkozik. Jelen van ez a pusztulás és romlottság a drámák szövegében, a szereplők kommunikációjában, a magánéleti és a közéleti emberi viszonyokban, az er-

kölcsi és társadalmi értékekben, és sokszor még a konkrét helyszínt, a történések közegét adó drámai teret is ez jellemzi.

Márton könyvében mindhárom drámának epikus előzménye van. Az *Achilles* a görög mitológiából meríti tárgyát, a *Kinkastély* Spiró György *Az Ikszek* című regényének egy epizódja nyomán íródott, a *Lepkék a kalapon* forrása pedig Gozdsu Elek ifjúkori regénye, a múlt század nyolcvanas éveinek elején írott *Köd*. Márton darabjai azonban nem adaptációk, nem dramatizálások, az epikai előzmények csupán a témát és (esetleg) a történetek vázát, illetve a szereplőrendszer alapját adják.

A *Kinkastély* és az *Achilles* verses formában íródott, az utóbbi Kleist modorában és a szomorújáték műfajában. A darab biztosan egyensúlyoz egy ornamentális, stilizált formavilág és egy prózai-triviális, profanizált történet között. A trójai háború kirobbantásának mitológiai története mai felhangokat kap a darab nyelvét uraló romlottság, a verbális lepusztultság következtében. Politikai és reklámjelszavak, közmondások és köz-helyek keverednek itt szó szerinti vagy torzított-ironizált irodalmi idézetekkel. „Itt a romlás: legyünk részesei!” – hangzik el a darab utolsó jelenetében, ami e szavakkal ér véget: „Ekkora pusztulás még soha nem volt.”

A „nézőjáték” műfaji alcímet viselő *Kinkastély* *Az Ikszek*nek azt a részletét dolgozza fel, amelyben Bogusławskit, miután örökre kitiltották a színpadról, a titkosrendőrség arra kényszeríti, hogy mégis lépjen fel. Adjon elő néhány színésztársával „valami jakobinus izgatást” a romos Radziwiłł-palotába odarendelt kormánytagoknak, az Ikszeknek. Az elődást celebráló színész „nézőjátékot” produkál, a titkosrendőrség által a közönség szerepébe kényszerített Ikszek reakcióit, tiltakozását is beépíti a játékba. Ebben a darabban is kísért Kleist, de itt nem a modorával (mint az *Achilles*ben), hanem a szellemével. A *Kinkastély* figurái marionettbábokként mozgatottak.

A *Lepkék a kalapon* című bohózatban ugyanez a kleisti szemlélet a bábszerűvé lefokozott és stilizált, infantilizált szereplők révén van jelen. A századvégi melodramatikusszerelmi történet Márton kezén obszcén szerelmi sokszögdrámává válik, melynek végén a résztvevők többsége elpusztul. A cselekmény mozgatója – és egyben narrátora – Spangenberg Radiszló, aki más idődimenzióban él, mint a dráma szereplői, s aki „szemlátomást öregszik”, miközben a vizsgórki uradalomban áll az Idő.

Az Idő természete és paradoxona Márton művészetének egyik alapkérdése. A „pontos-szerűségben a minden” elve alapján ezekben a darabokban, ha van is Idő, az nem reálisan van jelen, hanem hiányként, kérdőjelként. Ez az eltűnt Idő (amire – Proust-ot idézve – több helyütt utal) a cselekvés eltűnését vonja magával, mert cselekedni annyi, mint az irrevezérzibilis időben végleges változásokat létrehozni. Ennek híján minden ténykedés pusztá történés – ahogy ez a mottóban is szerepel.

Ezért drámáiban a történések mozgatása egy kiismerhetetlen végzet alapján történik. Ezt a végzetet közvetíti ugyan egy-egy drámai alak, mint a *Kinkastély*ban a gnóm, a *Lepkék*...-ben Spangenberg és az *Achilles*ben Mercurius, ám ők maguk is alávetettjei egy egyetemesebb determinációnak. Ez a szemlélet teszi panoptikumivá Márton darabjainak világát: olyan lepusztult (viasz)bábok gyűjteményévé, akik kívül vannak az Időn. S ha mozdulnak is ezek a figurák, őket – az író idézve – „a hiáभावალóság démona rángatja”.

A pusztulás Mártonnál nem folyamat, hanem állapot: ebben egyszíntől hős és környezet. A romlottság azonban, ha fájdalmas is, mégis komikus – épp az alakok és a világ ki-

csinysége, bábszerűsége miatt. Ezekből a (szomorú) bohózatokból egy démonikus világ néz ránk, amelyben saját világunk démonikusságára ismerhetünk. A *Kínkastély* végzettről filozofáló második besúgója így folytatja a mottóként idézett néhány mondatot: „Szemlélhető, tapintható Szellem ha volna, / s a világtörténelem hátán lovagolna: / akkor is férgék volnánk, csak nem ennyire, / s a végzetünk vezetne – csakhogy nem ide.”

P. MÜLLER Péter

A MIMÓZA BENNÜNK VAN

Pernecky Géza: *A korszak mint műalkotás*. Corvina Kiadó, Budapest, 1988

A *Tanulmányút a Pávakerthe* után kis híján két évtizedet kellett várni ahhoz, hogy az olvasó kezébe vehesse Pernecky Géza képzőművészeti tanulmányainak újabb kötetét (amely tanulmányok azért nem a legújabbak, mert a legfrissebb is nyolc éves). Ez az alig kilencvenoldali kis füzetke is csak azt bizonyítja, hogy a képzőművészet elmélete sem ismer lezárt rendszereket, lételeme (s alighanem a szerzőé is) a különböző nézetek állandó szembesítése és vitája. Művészetelméleti és -történeti írások tucatjai alakították az olvasókban azt a hitet, hogy a művészetről jól, hitelesen és szavahihetően csak kellő zordonsággal s lehetőleg állig begombolkozott stílusban lehet írni. Nos, Pernecky ismételtén rációfolt erre, bebizonyította, hogy ez tévhit, s azt is, hogy a művészet legszen- tebb, legkomolyabb és legvitatottabb dolgairól is lehet megdönthetetlen igazságokat mondani úgy, hogy közben az ember szellemes, ironikus, vagy éppen az abszurd humor eszközeit veti be.

Ebben a vonatkozásban a kötet első tanulmányának, a Csipkebokorgyújtogatóknak a stílusát akár tanítani is lehetne. „... a szerző az elején elmesélt néhány érdekes marhaságot, abban a reményben, hogy elég diszsonánsak ahhoz, hogy meginduljon a termékeny folyamat, és a hibák elvezessenek végül valahová. Például a csodákhoz”, írja. A tanulmány elején népdalküszöbként alkalmazott „marhaságok”, úgymint: a New York-i kanálisokban élő krokodilok, a csecsemőgyilkos heroincsempészek, az aranyfényként csillogó, döglegyekkel borított ürülék, vagy a „legfinomabb árnyalatok kedvéért” a szenzibilizáló mimóza, szinte szimbolikus jelentőségűekké növekednek, s alkalmanként tetszés szerint behelyettesíthetők és alkalmazhatók egyes kortárs művészeti törekvések ismérveiként. Pernecky él is a lehetőséggel, meggyőzve közben bennünket arról, hogy „vannak még csodák, s csak arra kell vigyáznunk, hogy ne hogy beléjük lépjünk”, és arról is, hogy az a bizonyos mimóza bennünk van. A tanulmány, amely az Új hiba-tan alcímet is viseli, tulajdonképpen a hiba mibenlétét taglalja, illetve az ember-hiba-művészet reláció vonatkozásait. „... az ember olyan aljas, hogy örülni tud a hibáknak. Mióta nincs Isten. A hibák ugyanis, ha nem különösen bosszantók, akkor fölöttébb szórakoztatóak, egyes hibák pedig kifejezetten épületesek. Bepillantást nyújtanak az abszurdnak tartott területekre. Ez a kárpótlás azért, amiért különben olyan normálisak vagyunk” – írja. Szerinte a hiba az egyetlen út, amely a csoda, a teljesebb valóság felé vezet. Az egyetlen titok, ami még megpróbálható. A hiba, amelynek Pernecky szerint megvan a maga teológiája, morálja, esztétikája, mi több, szenzibilizálni is tud bennünket, aminek eredményeként újabb hibákat kérünk...